

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 4, Article Number: 1C0100

EDUCATION SCIENCES

Received: February 2009
Accepted: September 2009
Series : 1C
ISSN : 1308-7274
© 2009 www.newwsa.com

İdris Şahin
Dokuz Eylül University
idris.sahin@deu.edu.tr
Izmir-Turkey

DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

ÖZET

Bu makalede insan hakları kavramı ve eğitimi, insan haklarının tarihsel gelişimi, demokrasi, demokrasi eğitimi ve demokrasi eğitiminin gerekliliği, eğitim sisteminin demokratikleşmesini engelleyen etkenler, demokrasi eğitiminde; ailenin yeri, sınıf ortamı, öğretmen ve öğretim yöntemleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Sistemi, Demokrasi, Eğitim, Demokrasi Eğitimi, İnsan Hakları

DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS EDUCATION

ABSTRACT

The concept of human rights, the history of the development of human rights, democracy education, the importance of human rights education, the factors inhibiting the democratization of education system, the importance of family, classroom atmosphere and teacher in democracy education, and the teaching methods are discussed in this article.

Keywords: Education System, Democracy, Education, Democracy Education, Human Right

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Günümüzde üzerinde en çok konuşulan-tartışılan kavramlar arasında ilk sıralarda demokrasi ve eğitim kavramlarının geldiği rahatlıkla söylenebilir. Hemen her gün medyada, basın yayın organlarında, işyerinde, evde, okulda yani yaşamın neredeyse her alanında demokrasi ya da onun yeterli ve istenilir boyutta olmaması, çeşitli biçimlerde dile getirilmektedir. Toplum olarak, genellikle bir hizmeti almak isterken ya da alırken, uğradığımızı düşündüğümüz haksızlıkları dile getirirken, hem sistemden hem de karşımızdaki insanların hak-hukuk tanımazlığından, anlayışsızlığından, empati kur(a)mamasından yakınırız. Bu tür durumlarda öfke duyup, sitem ederiz. Ancak ne kadar kızsak, öfke de duysak isteklerimizin tam olarak karşılanmadığını; hakkımız olduğu halde, almamız gereken hizmeti alamadığımızı; birilerine ayrıcalık veya öncelik tanındığını; yasalara rağmen, bize karşı ayrımcılık yapıldığını ya da eşit davranılmadığını düşünürüz.

Yaşadığımız bütün haksızlık ve hukuksuzlukları, ayrımcılık ve dışlanmayı, görmezden gelmeyi ve önemsenmemeyi ya da bu nedenlerle yaşanan duygu ve düşünceleri bir çırpıda ortadan kaldırmak mümkün görünmemektedir. Bir sorun çözülüyor, başka bir zamanda, başka bir olayda, benzer bir durum tekrar yaşanmaya devam ediyor. Bu tür durumların hemen her gün hastanelerde, okullarda ya da başka bir kamu veya özel kurumda hizmet alınırken (almak isteyip de alamazken) tekrar tekrar yaşandığına tanık oluyoruz. Genellikle de bu yaşananları kötü yönetime, demokrasi ve eğitim eksikliğine bağlıyoruz.

Bütün bu yaşananların temel nedenini, genel olarak insana bakış açısında; insan hakları ve demokrasinin yeterince özümsememiş olmasında; bu konudaki bilgi, görgü ve eğitim eksikliğinde aramak gerekir. Eğer ülkede gelişmiş bir demokrasi olsaydı; toplum demokratik yaşam biçimi ve anlayışına uygun düzeye gelmiş olsaydı; adalet, hak, hukuk, emeğe saygı gibi kavramlar yeterince işlenip topluma sunulsaydı; insan haklarına dayalı, demokratik bir eğitim anlayışı ve sistemi oluşturulmuş olsaydı, bu tür sorunlar daha az yaşanmaz mıydı?

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu makalede insan hakları ve insan haklarının gelişimi, demokrasi ve eğitim kavramları ile demokrasi eğitimi, demokrasi eğitiminin gerekliliği ve dayanakları üzerinde durulması, eğitim sisteminin demokratikleşmesini engelleyen etkenlerin irdelenmesi, demokrasi eğitiminde ailenin yeri, sınıf ortamı, öğretmen ve öğretim yöntemlerinin tartışılması, hem toplumsal yaşam hem de eğitim sisteminin gelişimi açısından önemli görülmektedir.

3. İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE EĞİTİM (THE CONCEPT OF HUMAN RIGHTS AND EDUCATION)

İnsanlık, kendi tarihsel süreci içinde, insan için ama insana karşı verdiği savaşımın ürünü olan, evrensel bir değerler sistemi oluşturmuştur. Bu değerler sisteminin özünde; özgürlük, eşitlik, kardeşlik, sevgi, saygı, dostluk, hoşgörü, dayanışma gibi değerler bulunmaktadır. İnsan hakları, insanın salt insan olmasından kaynaklanan; insanın kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan, evrensel ilke ve kurallar bütünü olarak görülmektedir. İnsan hakları, hem evrensel hem de bireysel özellik taşır. İnsan hakları yazılı hukukla sınırlı olmayan, zaman ve yer bakımından değişmeyen, üstün haklar olduğu için evrenseldir. İnsanın sosyal ve siyasal konumundan bağımsız olarak, devletten, toplumdan önce insan, salt insan olması nedeniyle hakların öznesi olduğu için de bireyseldir (Gülmez, 2001).

Dünya genelinde yaygın kanı, insan haklarının "kişiyi devlete karşı korumayı" amaçladığıdır. Bu nedenle insan hakları eğitiminin amacı "kişilere haklarını öğretmek" şeklinde belirlenmekte; "Kişiler haklarını bilirlerse, onları takip ederler," şeklinde düşünülmekte; insan hakları eğitimi de, genellikle uluslararası belgeler ve ulusal mevzuatın tanıtılması biçiminde yapılmaktadır. Oysa son yıllarda, özellikle Batı Avrupa ülkelerine yoğun göç nedeniyle yaşanan bazı sorunlar yüzünden üniversite öncesi insan hakları eğitimi, farklı kültürler sahip kişilerin birbirlerinin kültürlerini tanıyarak başkalarının kültürlerine saygı göstermeyi öğretmek amacıyla "kültürler arası eğitim" olarak yapılmaktadır (Kuçuradi, 2002).

4. İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ (THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS)

İnsan haklarının tarihsel gelişimi üç kuşak olarak ele alınabilir. Birinci kuşak insan hakları olan kişisel ve siyasal hakların temelinde, aristokrasi burjuvazi çatışması vardır. Bu çatışma özgürlük ve eşitlik kavramlarını doğurmuştur. Birinci kuşak haklar devleti sınırlandırır. Bireye devletin, toplumun ve üçüncü kişilerin dokunamayacağı özel, bağımsız bir hareket alanı sağlar. Bunlar: Yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, düşünme ve düşünceyi açıklama, inanç ve ibadet özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, çalışma özgürlüğü, mülkiyet, eşitlik, dernek kurma, toplantı ve gösteri yürüyüşü, dilekçe, seçme ve seçilme, kamu hizmetlerine girme, tarafsız bir yargıç önünde yargılanma gibi haklardır (Uygun, 2000). Birinci kuşak haklar bireyci ve bireysel olduğu için, ilk aşamada sosyal haklar tanınmamış hatta, yasaklanmıştır. Tüm insanların doğuştan özgür ve eşit oldukları savına karşın, somut olarak kimi kesimler dışlanmıştır. Örneğin kadınlar siyasal hakların dışında tutulmuştur (Gülmez, 2001).

İkinci kuşak (sosyal) insan hakları, işçi sınıfının siyasal ve sosyal eşitsizliklere karşı mücadelesi sonucu kazanılmıştır. Bu haklar; çalışma, sendika, grev ve toplu sözleşme, dinlenme, sosyal güvenlik, parasız eğitim, kültürel yaşama ve işyeri yönetimine katılabilme, sağlık, beslenme, konut ve korunmaya muhtaç kesimlerin korunması ile ilgili haklardır. Üçüncü kuşak insan hakları (dayanışma hakları), teknolojik ve bilimsel ilerlemenin yarattığı çeşitli sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik taleplerin sonucu olarak doğmuştur. Bunlar; barış, çevre, gelişme ve insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı gibi haklardır (Uygun 2000). İnsan haklarının korunması ve yaşama geçirilebilmesi için kişilerin, kurumların ve devletin ortak çaba göstermesi gerekir.

5. DEMOKRASİ (DEMOCRACY)

Demokrasi, bir anda ortaya çıkmış ve isteyen her toplumun hemen gerçekleştirebileceği bir yönetim ve yaşama biçimi değildir (Kuzgun, 2002). Öyle olsaydı, bugün ekonomik, teknolojik ve iletişim araçları alanındaki gelişmelere bakarak Arap ülkelerinde de demokrasi kısa sürede kurulabilirdi. Genel anlamda demokrasi, azınlıkların çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Ama bu çoğunluğun baskısı demek değildir. Baskı demokrasiyle uzlaşmaz (Kongar, 1993). Demokrasinin istenen nitelikleri taşınması için, demokratik yönetimin kurallarının ve işleyişinin ussal, bilimsel ve evrensel insan haklarına ve hukuka uygun işlemesi gerekir (Başaran, 1986). Ortaya çıkan toplumsal ve bireysel çatışmaları yönetmenin etkili yolu demokrasiyi bütün kurum ve kuralları ile yaşama geçirmektir. Çatışma ortamında demokrasi, bireylerin ve grupların birbirlerini görmelerini sağlayarak, demokratik yaşam duygusunu geliştirir (Güneş, 2002).

Demokrasi kavramının temelinde egemenliğin halka dayanması, iktidarın halk tarafından belirlenmesi ve halkın istemleri doğrultusunda çalışması anlayışı yatar (Gündüz ve Gündüz, 2002). Demokrasi, en genel tanımıyla halkın kendi kendini, kendisini için yönetmesidir. Demokrasi, halk anlamına gelen "demos" ile egemenlik ve iktidar anlamına gelen "kratos" sözcüklerinden oluşan, Latince kökenli bir kavramdır. Genel anlamda doğrudan demokrasi (Marksist) ve temsili demokrasi (batılı) olmak üzere iki uygulama biçimi bulunmaktadır (Singleton, 2002). Batı demokrasisi parlamentonun, çok partililiğin ve seçimin araç olarak kullanıldığı çoğulcu bir anlayıştır. Bu anlayışa göre; düşünceler somut ve suç sayılan eylemler yoluyla devlete karşı açık ve mevcut bir tehlike halini almadıkça özgürdür. Düşünceler özgürce açıklanmalı ve örgütlenmelidir. Düşünce suçu diye bir şey söz konusu olamaz. Marksizm'e göre ise batı demokrasisi gerçek değil, biçimsel bir demokrasidir. İşçi sınıfı batı demokrasisini kullanarak yeni bir demokrasi biçimi oluşturacak ve sosyalist devrimle gerçek demokrasi kurulacaktır (Tanilli, 1997).

6. DEMOKRASİ EĞİTİMİ (DEMOCRACY EDUCATION)

Genel olarak eğitim, özel olarak da demokrasi eğitimi; çoğulcu ve katılımcı demokratik toplumu yurttaşların özümseyerek içlerine sindirdiği bir "yaşam biçimi" olarak yerleştirip yaşatmanın temel aracı olarak görülmektedir (Gülmez, 1996a). Demokrasi eğitimi; bireyleri insan hak ve özgürlüklerinin farkında, demokratik değerleri ve tutumu benimseyen, savunan ve onları davranışa dönüştüren etkin yurttaş haline getirmeyi hedeflemektedir (Büyükkaragöz, 1990; Gözütok, 1995). Demokratik toplumlarda iyi yurttaş; bağımsız düşünebilen, bilimsel problem çözme yöntemini kullanabilen, açık fikirli, karşı fikre ve karşısındaki insana saygı duyan, eleştiriye açık, eleştirebilen, bilimsel gerçekleri kabul eden, alçak gönüllü ve hoşgörülü bir kişiliğe sahip insan olarak görülmektedir (Büyükkaragöz, 1990).

Eğitimin işlevlerinden biri, çocuğun kişiliğini geliştirerek ona özellikle demokrasinin gereksinim duyduğu ergin ve özgür bir yurttaş kimliği kazandırmaktır. Bu hem eğitimin demokrasi için hem de demokrasinin demokrasi eğitimi için taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Çünkü demokrasiyi ve haklarını öğrenen, yaşam biçimine dönüştüren ve kişiliğini geliştirip güçlendiren birey katılımcı yurttaş kimliği kazanır. Bu nedenle demokrasi eğitimi, demokrasinin her düzey ve bağlamda ailede, okulda somut olarak yaşanmadığı ve sindirilmediği bir ortamda yapıldığında inandırıcı olamaz. Çünkü demokrasinin salt bir yönetim biçimi olmayıp, bir yaşam biçimi olduğunu çocukların görmeleri ve onlara demokratik, özgür bir ortamın sunulmasıyla sağlanır. Yaşanarak öğrenilen ve yaşatarak öğretilen demokrasinin, dört duvar arasında kalmayıp bir yaşam biçimine dönüştürülme şansı demokrasi eğitiminin gerçekleştirilmeye çalışıldığı ortamın demokratikliği ölçüsünde amaca ulaşır (Gülmez, 1996a).

Demokrasi eğitimini gerçekleştirmenin en iyi yolu, demokratik değerlerin yaşandığı ortamları yaratmaktır. Okulda böyle bir iklimin oluşması için öğretmen, öğrenci, yöneticiler ve okulun diğer çalışanları arasında kurulacak demokratik bir etkileşime gereksinim vardır (Dewey, 1996). Demokrasi ilkeleri demokratik ortamlarda kendiliğinden benimsenir, gelişir. Demokrasi, insan haklarına saygı, hoşgörü, sosyal adalet, çoğulculuk, özgürlük anlayışı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğünün olmadığı yerde öğrenilemez. Demokrasi eğitiminin önkoşulu; bireylerin eğitim, iletişim ve baskıya uğramama haklarının olması ve bu hakları gerektiği gibi kullanılabilmesidir. Eğitim sürecinin işleyişi demokratik olmazsa demokrasinin özünün öğrenilmesi de söz konusu olamaz. Bu yüzden öğrencilere demokrasinin

anlatılması yeterli değildir. Esas olan bireylerin tüm yaşam alanlarında kendi eylemleriyle demokratik değerleri oluşturmalarıdır. Bunun için eğitimin en önemli görevi olan, demokrat insan yetiştirme işlevini yerine getirmesi gerekir. Ayrıca demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri de laikliktir. Birey ilk yaşlarından itibaren çevresindeki mevcut değerleri yaşayarak benimser ve kişiliğine mal eder. Bu yüzden okulun hem örnek olması hem de bazı derslerle demokratikleşme sürecinin kuramsal boyutunu öğrencilere kazandırması gerekir (Gözütok, 1995).

Demokrasi eğitimi insan hakları eğitimini de içerir. Demokrasi eğitiminin hedeflediği "özgür ve demokratik bir toplum düzeni" ancak insan hakları üzerine kurulabilir ve insan haklarına saygının güvence altına alınmasıyla sürdürülebilir (Gülmez, 1994). UNESCO, Birleşmiş Milletler ve UNESCO Kanada Ulusal Komisyonunun 1993 yılında Montreal'de düzenlediği "İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Uluslararası Kongresi" Viyana ve Malta kongreleriyle birlikte demokrasi eğitimini bir insan hakkı olarak nitelendirmiştir. Montreal Kongresi'nde vurgulanan noktalar şunlardır:

- İnsan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmak için demokratik değerler gerekli olduğundan insan hakları ve demokrasi eğitimine özel önem verilmelidir.
- İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin kendisi bir insan hakkıdır. Bu hak, sosyal adalet, barış ve kalkınmayı gerçekleştirmenin ön koşulunu oluşturur.
- İnsan hakları ve demokrasi eğitimi, insan haklarının güvenceye alınması ve saldırıların önlenmesi için sağlam bir temel oluşturur.
- Eğitim süreci demokratik, bireye ve sivil topluma yaşam düzeyini iyileştirme olanağı veren, katılıma dayalı bir süreç olmalıdır (Gülmez, 2001).

Bu bağlamda demokrasi eğitimi, barış ve insan haklarından bağımsız düşünülemez. İnsan hakları, barış ve demokrasi eğitiminin en son amacı, her bireyde evrensel değerler anlayışını ve barış kültürüne değer veren davranışları geliştirmek olmalıdır. Demokrasi eğitimi, eğitim hakkının yaşam boyu öğrenme açısından ele alınmasını, sorunların tartışılmasını, politikaların ve çözüm önerilerinin geliştirilmesini sağlayacak bir platform oluşturmayı amaçlamalıdır.

7. DEMOKRASİ EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ (THE NECESSITY OF DEMOCRACY EDUCATION)

Eğitim, giderek karmaşıklaşan ve değişen dünyaya daha iyi uyum sağlamak ve ayakta kalmak için insanlara güç veren sembolik ve kültürel sermayeden ortaya çıkar ve daha birbirine bağlı, demokratik, eşit ve adil bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunur (Kellner, 2002). Eğitim, demokrasinin yaşamasında başat etkenlerden biri olduğu kadar, demokratik düşünce ve uygulamalar da eğitimin gelişmesinde önem taşır. Eğitim; düşünce, bilgi ve anlayışa, demokrasi ise eylem ve uygulamaya dönüktür. Bu bağlamda demokrasinin temelini oluşturan insan haklarını sağlamak eğitimin başlıca görevlerinden biri olduğu kadar, eğitimin temel ilkelerinden biri olan fırsat eşitliğini sağlamak da demokratik yönetimin temel sorumluluklarından biridir (Bursalıoğlu, 1999). Demokrasi eğitiminin gerekliliği üç başlık altında toplanabilir.

- **Demokrasinin insana değer olarak önem veren bir yönetim biçimi olması:** Demokrasinin öğretimi ancak demokratik öğretim süreci içinde olur. Bu bakımdan eğitim demokrasinin ön koşuludur (Gülmez, 1996a). Her politik düzenin varlığını sürdürmesi, kendisini yaşatacak bireyleri yetiştirmesine bağlı olduğundan

demokratik toplumların da demokrasi eğitimiyle kendisini yaşatacak bireyleri yetiştirmesi gerekir. Ayrıca toplumun eğitim düzeyi ve uygulanan eğitimin türü de o toplumda hangi yönetim biçiminin baskın olduğunun da gösterir. Bu yaklaşımla demokrasi, onu yerleştirecek ve yaşatacak bireylerin varlığı oranında güçlüdür. Halk da kendisini yönetecek kişileri seçtiği için bu konudan sorumlu olarak eğitilmelidir. Bunun için her bireye her düzeyde halk yönetimi, siyasal ideolojiler ve sistemlerle ilgili siyasal kültür konularında eğitim verilmelidir (Tezcan, 1997).

- **Demokrasinin bir yaşam biçimi olması:** İnsan, insan hakları bilinciyle yetiştirilmediği zaman, hem haklar gereğince kullanılmaz hem de hak ihlalleri için insan haklarını koruma ve denetim organlarının işletilmesi düşünülemez. İnsanlar, yalnızca haklarını öğrenmekle değil, onları somut olarak kullandıkça bilinçlenir. Hakların kullanılmasında, çiğnenmesi onları aşındırır ve bireylerin gözünde değerini düşürür. Yurttaşların haklarını bilen, bilinçli bir kimlik kazanması, devletin insan haklarını çiğnemekten kaçınmasını sağlar. Aynı zamanda devletin demokratik ve çoğulcu bir yapı ve işleyiş kazanmasına katkıda bulunur (Gülmez, 1996b).

Eğitimde esas olan demokrasinin öğretimi için okul programlarına sadece dersler koymak değildir. Demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak kabul etmektir (Büyükkaragöz, 1990). Demokrasi bir yaşam biçimi olarak görüldüğünde, demokrasiyi yaşamla bütünleştirmek gerekir. Çünkü bireyin yaşam biçimi, onun toplumsal yaşam koşullarında bağımsız düşünülemez (Güneş, 2002) Bu yüzden demokratik davranışların kazandırılmasında sosyal gruplara, aileye ve özellikle okula önemli görevler düşmektedir. Eğitimin, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla, istendik değişme meydana getirme süreci olarak görülmesi (Ertürk, 1997), bireye kazandırılacak davranışların yaşantı yoluyla olmasını zorunlu kılar. Davranışın istendik olması, demokrasinin gereklerine uygun olarak benimsenen davranış olduğunu; Süreç ise, davranış değiştirme ya da davranış kazandırmanın zamana yayılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. O halde demokrasi eğitimi belirli bir ders ya da belirli bir süre için değil, tüm eğitim öğretim etkinliklerinde başat rol oynayacak şekilde düzenlenmeli ve yaşantı ürünü olmalıdır.

- **Demokrasinin bir düşünme biçimi olması:** Yaşam biçimi, görelî olarak düşünme biçiminin yansıması olarak görülebilir. Düşünme biçimi nasıl ki bilimin yöntem boyutunu zorluyorsa, aynı biçimde gündelik yaşam da demokrasiyi zorlamaktadır. Kuşkusuz bilim yöntemi ne ise, düşünme yöntemi de odur. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın yöntem bilimin, dolayısıyla düşünmenin temel taşıdır. Bilim ve yöntem arasında kurulan bağ, birey ile eğitim arasında da kurulmalıdır. Düşünmenin yöntemi bilimin yönteminden bağımsız bir olgu olarak düşünülemez (Güneş, 2002). Bu bağlamda demokrasi eğitimi gerekli kılan nedenler, eğitimde öncelikle önyargılı, sorgulamayan, duygusal ve çıkara dayalı düşünme biçimlerinden kurtulmanın zorunluluğunu gösterdiği gibi, her düzeydeki eğitim programında demokrasi kültürünün benimsemesinin ve demokratik yaşam biçiminin özümsemesinin

8. EĞİTİM SİSTEMİNİN DEMOKRATİKLEŞMESİNİ ENGELLEYEN ETKENLER (THE FACTORS INHIBITING THE DEMOCRATIZATION OF EDUCATION SYSTEM)

Eğitim sisteminin demokratikleşmesinin önünde pek çok engel bulunmaktadır. Bu engellerin başında sistemin taşıdığı özellikler, demokratik yönetimin olmayışı, emeğin değerinin ve birlikte iş yapma

kültürünün yeterince oluşturulamaması, öğrencilerin gereksinim duydukları sosyal becerilerin yeterince öğretilmemesi, öğrenme ve araştırmanın fazla önemsenmemesi gibi pek çok neden gösterilebilir.

- **Eğitim sisteminin ve ona bağlı olan öğretim kurumlarının yapı ve işleyiş olarak taşıdıkları bazı özellikler:** Eğitim sisteminin demokratikleşmesini etkileyen etkenlerin başında, eğitim sistemine yön verecek güçlü, çağdaş ve bilime uygun bir felsefenin eksikliği ve sistemin aşırı merkezizetçi yapısı gelmektedir (Şahin, 2007). Eğitim sisteminin demokratikleşmesini engelleyen diğer önemli etkenlerden bazıları, kaynak ve alt yapı eksikliği; kalabalık sınıflar; öğretmen eksikliği; öğretmenin niteliğinin düşük olması, demokrat bir anlayışa ve kişiliğe sahip olmaması; araç-gereç eksikliği; öğretim programlarının bilimsel araştırma verilerine ve günün koşullarına uygun olmaması; eğitim hakkından eşit yararlanamama ve okullaşmanın yetersiz kalmasıdır (Büyükkaragöz, 1990 ve Gözütok, 1995). Bunların yanı sıra çağdaş eğitimin demokrasi eğitimi açısından en önemli engellerinden biri, belki de en önemlisi, aklın önündeki temel engellerden birisi olan önyargılardır (Güneş, 2002). Bu önyargıların oluşmasında din çok önemli bir işlev görmektedir. Bu bakımdan özellikle zorunlu din dersi uygulaması eğitimin demokratikleşmesinin önündeki en önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca Kabadayı'nın da (2001) belirttiği gibi, toplumdaki geleneksel değer yargıları, kadınlara yalnızca ev kadınlığı ve bakıcılık rollerini yakıştırmak, kadınların eğitim ve istihdam oranlarının arttırılmasında olumsuz rol oynamaktadır. Sonuç olarak Güneş'in (2002) de ifade ettiği gibi demokrasi eğitimi, toplumdaki önyargılar üzerinden gerçekleştirilemez. Önyargılar, aklın önündeki kalın duvarlardır. Bu duvarlar aşılmadan demokrasi eğitimi etkili bir biçimde uygulama şansı olmayacaktır.
- **Okulların demokratik yönetilmemesi:** Okulların demokratikleşmesi için okul yöneticileri, öğretmen, öğrenci, veli ve okuldaki diğer personelin işbirliği büyük önem taşır. Demokratik yönetim için bu öğelerin tümünün katılımı sağlanmalıdır. Ayrıca öğrencilerin meslek seçimine rehberlik etmek, öğrencilere daha çok deney ve gözlem yaptırmak, düşünme becerilerini öğretmek, sosyal yaşama uyum sağlamalarına katkıda bulunmak, bağımsızlık ve sorumluluk duygusunu kazandırmak gerekir (Büyükkaragöz, 1990). Demokratik yönetimlerin dayanağı toplumsal kurumların demokratik oluşudur. Demokratik yönetimde eğitim önemli bir unsurdur. Çünkü bütün toplumun eğitilmesi, demokrasinin hedefi olduğu gibi temellerinden de biridir. Tam demokrat bir ülkede seçkin ve halk diye bir ayırım yapılamaz. İnsan ve yurttaş olarak herkese aynı derecede bir temel eğitim verilmeli ve yaşama hazırlanmalıdır. Böylece her yetişkin birey, ülke ve kamu sorunlarını farklı yaklaşımda bulunabilecek, fikrini söyleyecek ve seçime katılacaktır (Yücel, 1995). Kuşkusuz okulun demokratikleşmesi insanların demokrat olarak yetiştirilmesinden geçer. Bilindiği üzere eğitim sisteminin politikası ve okullarda uygulanan yöntemler öğrencilerin önceden belirlenmiş konularda, sınırlı düzeyde bilgi edinmesine yöneliktir. İsteneni yapan, suskun, dersinin dışındaki konularla ilgilenmeyen, başkalarının düşüncelerini dinlemeye ve okumaya istekli olmayan, uslu öğrenci yetiştirme tercih edilmektedir. Bu tür yetiştirme tarzı demokrasiyle bağdaşmayan bir hoşgörüsüzlüğe sebep olabilmektedir. Bu durumu aşmak için okullar, öğrencilerin

hem kendilerine hem de topluma ilişkin konularda düşüncelerini söyleyebilecekleri bir ortama dönüştürülmelidir (Başaran, 1986). Ayrıca günümüzde eğitimciler, öğrencilere yalnızca ulusal kültürü aktarmakla yetinmemelidir. Yalnızca ulusal kültürle yetiştirilen insan, günümüz dünyasının gerekleriyle baş edemez. Öğrencilerin evrensel kültürle tanışmaları ve yeni kültür öğeleri de yaratmaları gerekir. Eğitim programlarında çevre, teknoloji, barış ve demokrasi gibi evrensel değerlere yer verilmesi ve öğrencilerin bu değerlerle yoğrulmaları büyük önem taşımaktadır. Bu tür bir kültür edinmiş insan, kendisini dünyadaki her türlü olayla bağlantılı sayacaktır (Şimşek, 2001b).

- **Okullarda yeteri kadar işbirliği ve ortak çalışma yapılamaması:** Demokrat insan başkaları ile işbirliği yapma becerisine sahiptir. Demokraside yönetim, her üyenin yönetime katılımı ile gerçekleşmesine karşın okullarda öğrencileri birlikte çalışma ve işbirliği yapmaya alıştıran küme ve takım çalışmalarına yeterince yer verilmemektedir (Başaran, 1986). Bu bağlamda eğitici kol çalışmaları; öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda, katılımlarını gerektiren gezi, gösteri, sportif etkinlik, toplantı, yayın gibi çalışmalardır. Öğrenci bu çalışmalara katılarak kendini ifade etme, birlikte iş yapma, paylaşma alışkanlıklarını kazanır. Eğitici kol çalışmaları okulda demokratik hayatın uygulama alanlarıdır. Eğitici kollarında seçimle gerçekleşen rol ve görev dağılımı da bir demokrasi uygulamasıdır (Doğan, 2001). Bu yüzden öğrencilerin demokratik tutum ve davranış kazanmasında bu tür çalışmalar çok önemli yer tutar. Bu tür çalışmalarla okul işbirliği yapılan bir ortama dönüştürülebilir.
- **Okulun öğrenmeyi ve araştırmayı yeterince özendirmemesi:** İnsan öğrenmeye ve araştırmaya eğilimlidir. Eğitim sistemi, çocukların doğuştan getirdikleri öğrenme ve araştırma güdülerini destekleyeceği yerde uyguladığı yöntemlerle köreltmektedir (Başaran, 1986). Okullarda yaygın olarak kullanılan öğretim yöntemlerinin, öğrencilerin gereksinimlerine, gelişimlerine, öğrenme ve öğretmeye ilişkin bilimsel gelişmelere dayandığı söylenemez. Bu yöntemler bilimsel temeli olmayan, geleneksel dünya görüşünün eğitimdeki uzantıları olan not yazdırma, ezberletme gibi yöntemlerdir. Doğal olarak bu süreçte, çağdaş öğrenme ve öğretme anlayışı yoktur. Bir birey olarak öğrencinin kendi öğrenmesini gerçekleştirmesinden daha çok, başkaları tarafından yönetilen, bağımlı bir kişi olarak dıştan yönlendirilmesi ve denetlenmesi anlayışı bulunmaktadır.
- **Okulun öğrencilere sosyal yaşamda gereksinim duydukları becerileri kazandıramaması:** Bireyin, başkalarıyla karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurulabilmesi için iletişim, problem çözme, karar verme, kendini yönetme gibi birtakım sosyal becerileri kazanmış olması gerekir. Bunlar hem toplumsal düzenin işlemesi hem de bireyin sağlığı için gerekli becerilerdir. Dewey'in de ifade ettiği gibi eğitim bireylerde sosyal ilgi ve sosyal denetim için bilinç uyandırmalıdır. Düzensizliğe ve bozgunculuğa yer vermeyecek biçimde özgür düşünme ve düşüncelerini ifade etme alışkanlıklarını kazandırmalıdır (Dewey, 1996). Bu becerilerle donanmış, çevreye karşı duyarlılığı gelişmiş birey, kendisinin ve toplumun sağlığını koruduğu gibi, çevresini de korumaya ve güzelleştirmeye çaba gösterecektir.
- **Okulun emeğin değerini yeterince kavramış insanı yetiştirememesi:** Genel olarak okullardan beklenen, ilköğretimden

başlayarak bireyi bir bütün olarak yaşama hazırlamasıdır. Bireyden beklenen ise, üretmek hem kendi yaşamını sağlıklı bir biçimde sürdürmesi hem de toplumun yaşamasına katkıda bulunmasıdır. Başaran'ın (1986) ifade ettiği gibi üretilen her değer, insanın, toplumun ve insanlığın gelişmesine katkıda bulunur. Üretilen her yeni değer ise eski değerlerin yerini alarak kültürel yenileşmeyi sağlar. Bu anlamda öğrencilere emeğin değerini ve insanın sahip olması gereken en önemli değerlerin kendi emeği olduğu bilinci kazandırılmalıdır. Ancak yeni-liberal söylem, eğitim kurumlarından tamamen "iş amacıyla eğitim" beklemektedir. Bu beklenti, meslek liselerine dayanan eğitimden daha çok, tüm eğitim sisteminin meslek lisesi eğitimine dönüştürülmesi anlamını taşımaktadır. Bu süreçte her şeyin, olması gerektiği gibi olduğunu düşünen birey, "sorgulama"dan yalıtılmakta ve anarşist gibi görünen manzaranın altında, oldukça edilgen ama iş yaşamında atak bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aslında bireyin ortadan kaldırılması, sürekli olumlanmasına karşın hareket alanının daraltılmasıdır (Yılmaz, 2007).

9. DEMOKRASİ EĞİTİMİNDE AİLENİN YERİ (THE IMPORTANCE OF FAMILY IN DEMOCRACY EDUCATION)

Aile, sosyal etkileşimin başladığı ve geliştirilerek sürdürüldüğü doğal bir eğitim çevresidir. Aile, aynı zamanda kişiliğin temellerinin atıldığı ortamdır. Bu yüzden demokrasi eğitimine aileden başlanması kaçınılmazdır. Ailenin demokrasi eğitiminde öncül bir öneme sahip olmasının iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, Freud'un erken toplumsallaşma sırasında önceki öğrenilenlerin sonraki öğrenilenleri biçimlendirdiği; ikincisi ise ilk öğrenmelerin değişime en dirençli öğrenmeler olduğu düşüncesidir (Yeşil, 2002).

Ana babalar çocuklara en yakın kişilerdir. Bu yüzden çocuklara demokratik tutum ve davranış kazandırmada onların ilk öğretmenleri oldukları söylenebilir. Çocuklar okuldan önce ana babalarının tutum ve davranışlarını model alırlar. Bu yüzden ana babaların ailede uyguladıkları disiplin anlayışı çocukların yetişmelerine etki etmektedir. Çocukta sorumluluk duygusunun geliştirilmesi ancak, çocukların evde belirli hak ve görevleri olduğunun anlatılması ve uygulanması ile mümkündür (Bilen, 1983).

Her türlü eğitimin başlangıç yeri ailedir. Birey demokratik değer ve davranışlarının bir bölümünü ailede elde eder. Fakat ailenin eğitim düzeyi, gelenekleri ve değer ölçülerinin değişkenliği ve kısıtlılığı gözardı edilmemelidir (Oğuzkan, 1989). Aile büyüklerinin tutumları çocukların davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Yeşil'in (2002), Kozcu, Bilen ve Kıncal'dan aktardığına göre, otoriter ilişkilerin egemen olduğu aile ya da sınıf ortamından yetişen çocukların, özgüvenlerinin azaldığı, buna karşın bağımlılıklarının arttığı, içe kapanıklık ve saldırganlık gibi birçok antidemokratik tutum ve davranış edindikleri, bu tür ilişkilerle karşı karşıya kaldıkları yetişkinlerden hiçbir şey öğrenmek istemedikleri, sorunlu ve dik başlı oldukları saptanmıştır.

Ailede hoşgörü ortamının varlığı, demokratik değerlerin oluşması ve geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Aile üyeleri arasında hoşgörü, sevgi ve saygıya dayalı bir iletişim varsa, sorumluluklar paylaşılıyorsa, çocuğun demokratik değerleri benimseyip içselleştirmesi daha kolay olacaktır. Eğer ailede otoriter ilişkiler egemense, demokratik değerlerin benimsenmesi ve içselleştirilmesi pek de kolay olmayacaktır.

10. DEMOKRASİ EĞİTİMİNDE SINIF ORTAMI YÖNTEM VE ÖĞRETMEN (THE CLASSROOM ATMOSPHERE, METHOD AND TEACHER IN DEMOCRACY EDUCATION)

Demokrasi eğitiminde can alıcı nokta demokrasinin nasıl öğretileceğidir. Demokrasi eğitiminde iki uçlu bir yaklaşım söz konusudur. Bunlardan birincisi, temel demokrasi kavramları ile demokrasi ve demokratik devleti destekleyen temel ve kuramsal bilgilerin çocuklara öğretilmesidir. Bunlar öğretilirken öğretmen davranışlarıyla model olmalıdır. İkincisi ise, öğretmen ve öğrenciler demokrasiyi denemek için deneyimleri boyunca gelişmek ve değişmek için ve demokrasiyi işlemek ve öğrenmek için özgür olmalıdır (Singleton, 2002). Bunun için sınıf ortamı, öğretmenin tutumu ve kullandığı yöntemler önem kazanmaktadır.

- **Sınıf ortamı:** Eğitim-öğretim etkinlikleri çoğunlukla sınıfta oluşmaktadır. Bu yüzden sınıf ortamının niteliği öğrenme-öğretme sürecinde büyük ölçüde etkili olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin öğretmenle ve birbirleriyle etkileşimleri, öğretmenin öğrencilere yaklaşımı sınıfın iklimini belirlemektedir. Bu nedenle öğretmenlerin en başta yapmaları gereken şey, sınıfta hoşgörüyü ve sevgiyeye dayalı, demokratik bir sınıf ortamının yaratılması olmalıdır.

Sevgi, insanın kendisiyle, çevresiyle ve doğayla barışık yaşamasında temel etkidir. Kendisiyle barışık insan başkalarını da sever. Bu yüzden sınıf ortamı karşılıksız sevgiyeye dayanmalıdır. Bilindiği üzere insanın yaşadığı ortam, kendine saygı ve sevgi duymasını zorlaştıran etkenlerle doludur. Örneğin, çoğu kez sevgi başarıya karşılık bir değer olarak sunulur. Çocuk, ancak iyi bir şey yaptığında ya da yüksek not aldığıda sevgiyeye ödüllendirilir. Böylece sevgiyeye elde etmek için, bir bedel ödemek gerektiği düşüncesi zihinlere yerleştikçe sevgi, bir meta alış verişine dönüşmektedir (Serter,1996). Böyle bir durum, çağdaş eğitime ters düştüğü gibi özgüvensiz, hoşgörüsüz, sevgisiz, bağımlı ve başkalarına saygı duymayan kişiliğe sahip insanların yetişmesine neden olabilir.

Otoriter bir sınıf ikliminde iletişim ve etkileşim en düşük seviyede gerçekleşmekte, sınıfa korku, endişe ve tedirginlik hakim olmaktadır. Buna karşın, öğrenme süreçlerini yerinde kullanan ve demokratik liderlik davranışı gösteren öğretmenlerin sınıflarında iyi bir sınıf iklimi oluşmaktadır. Demokratik bir sınıf ortamının varlığı, öğrenci başarısını etkilediği gibi öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların geliştirilmesini de etkilemektedir (Büyükkaragöz, 1990).

- **Öğretmen:** Türkiye eğitim sistemi demokratik ve katılımcı bir kültüre, sorgulamaya, özdenetime, çok sesliliğe, araştırmayı özendirme, hak arama bilincini geliştirmeye ve şiddetten uzak durmaya sahip değildir. Oysa günümüzün eğitim etosu, sorumlu yurttaşlık, barış, demokrasi, insan hakları eğitimi olmalıdır. Bunun için öğretmenler insan, doğa, çevre ve toplum saygısını yıpratmayacak ve öğrencilerde ön yargı oluşturabilecek her türlü iletişimden kaçınmalıdır. Öğretmen öğrencileri dinlemeli, düşündürmeli, yüreklendirmeli, görüşlerini gerekçelendirmeleri için özendirilmelidir. Öğretmen sınıfta saygılı, demokratik, eşitlikçi, özgür bir ortam yaratıp öğrencileri insan hakları ve yurttaşlık konularında bilinçlenmeye yönlendirmelidir (Gürkaynak, 2002). Öğretmenlerden kendilerine biçilen bu rol veya görevleri yerine getirmeleri beklenirken, geleneksel eğitim kurumlarının yaptığı gibi öğretmenin sınıftaki rolünü her şeyin üstünde de görmemek gerekir. Çünkü bazı durumlarda öğretmen

tutumları çoğunlukla olumsuz olmaktadır (Şimşek, 2001b). Öğretmen tutumlarının, özellikle çocukların kişilik gelişimleri üzerindeki etkisi olumlu olabildiği gibi olumsuz da olabilmektedir. Bu yüzden öğretmenlerin, demokratik bir sınıf ortamı oluşturarak ders işlemleri, öğrencilerde demokratik davranışların gelişmesinde önemli rol oynayacaktır (Kepenekçi, 2000). Bu bağlamda öğretmenler, öğrencilerine başkalarıyla değil yalnızca kendileriyle rekabet etmelerini, bugün yapabildiklerinden çok daha iyisini, yarın yapmaya çalışmalarını öğretmelidir.

Öğretmen, davranışlarında insan onuruna ve insan haklarına saygılı, eşitlikçi bir tutum sergilemeli; çocukların birbirlerini incitmemesi için sınıf ortamının hazırlanmasına öğrencileri katmalı; sorun çözme yöntemlerini bilmeli, kullanmalı; öğrencilerini sorunları sahiplenmeye, eleştirel, yaratıcı ve bağımsız düşünmeye yönlentmelidir. Öğretmen, buyur-itaat etme ilişkisi içinde olmayan, "uslu çocuk" aramayan, fiziksel güç yerine bilgiye, uzmanlığa dayalı, duyarlı insan olmanın gücünü kullanabilen ve gücünü kötüye kullanmayan, çocuğun güçsüzlüğünü vurgulamayan, kontrol ve denetimi mantık temelinde ele alan, bilgiyi dayatmayan, dinleyen, katılmayı özendirilen, kendisi de okuyan, meraklı; her türlü önyargıdan ve ayrımcılıktan arınmış; öğretirken öğrenen; öğrenciye saygılı, onu hiçbir biçimde kıyaslamayan, incitip aşağılamayan olmalıdır. Kuşkusuz iyi yetişmemiş, gerekli nitelik ve becerilere sahip olmayan, öğrenciye saygı duymayan öğretmenin elinde çok iyi kaynaklar, mükemmel ders araçları olsa bile sınırlı oranda başarı sağlayacaktır (Gürkaynak, 2002).

Bu sayılanlardan, demokrasi eğitimi için tek tek öğretmenler yerine, bir bütün olarak tüm okulu kapsayan yöntemler geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun için okulun bütün öğelerinin katılımıyla bir okul politikası geliştirilmesi, bu politikanın amaçlarının saptanması ve bu amaçlara ulaşmak için de bir davranış yönetimi yaklaşımı benimsenmelidir. Bu da okullarda halen geçerliliğini sürdüren geleneksel insan yetiştirme zihniyet, tutum ve alışkanlıklarının kırılmasını ve bunları gerçekleştirebilecek ölçüde donanımlı, özgüvenli ve istekli öğretmen ve yöneticilerin varlığını zorunlu kılmaktadır.

- **Öğretim Yöntemleri:** Eğitimde görülen en önemli eksikliklerden biri; eğitilenlerin bilmenin ne olduğu üzerinde düşündürülmemesi, eğitilenlerin bilgi aktarmakla yetinmesidir. Böylece, hazır bilgi yüklenen insanlar, çoğu zaman yanıldıklarının farkına varamamakta, bilgi ile kuruntuyu birbirinden ayıramamaktadır (Morin, 2006). Bu bağlamda başarıyı etkileyen en önemli etkenlerden biri, işlenecek konuya uygun yöntemi seçmektir. Çünkü eğitimin başarısı ile kullanılan yöntemin uygunluğu arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bununla birlikte öğretmenin yöntemi kullanma becerisi, yetkinliği, kişiliği ve öğrencilerle kurduğu iletişim biçimi de kullanılan yöntemin başarısında etkili olmaktadır (Fidan, 1986). Önemli olan seçilen yöntemlerin, öğrencileri güdüleyecek ve katılımlarını sağlayacak nitelikte olmasıdır. Gözütök'un (1995) da belirttiği gibi birlikte çalışma, sorun çözme, tartışma yöntemleri bir yandan sorumluluk duygusunu geliştirirken, diğer yandan katılma, hoşgörü, başkalarına saygı ve uzlaşma davranışlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yeşil'in (2002), Kuzgun ve Kuçuradi'den aktardığına göre, demokrasi eğitiminin tutum ve davranışlara etki etmesi için tartışma,

pekiştireç kullanma ve model olma yöntemleri etkili olabilir. Tartışma duygu ve düşüncelerin açıklanmasına; pekiştireç kullanma yaptırma ve yaşatmaya; model olma da görmeye ve taklit etmeye yarayan yani somutlaştırmayı sağlayan yöntemlerdir. Ayrıca benzeşim, derinliğine kavrayış yöntemi, tartışma, hikayeleme, oyunlaştırma ve diğer sanatsal etkinlikleri de içeren yaşamaya dönük stratejiler önerilebilir (Kepenekçi, 2000).

Çocuklara demokratik değerlerin öğretimine, anaokullarında oyunlar aracılığıyla başlanmalıdır. Bu dönemde başkalarıyla birlikte yaşama, çocuğun arkadaşları, hayvanlar ve doğayla ilişkilerinde sevgi sınırlarını geliştirici, ortak etkinlikler geliştirmeye yardımcı oyun, masal ve şarkılarla ortak yaşama duygusu geliştirilmelidir (Büyükkaragöz, 1990). Demokrasi eğitiminde anaokulunda başlayarak öne çıkarılması gereken önemli bir nokta da insan onuruna saygıdır. Çünkü insan onuruna saygı, her türlü yurttaşlık becerisinin temelidir. Ancak bu derslerde didaktik yöntemlerle öğretilemez. Evde, okulda, toplumda kişilerarası ilişkilerin bir parçası olmalıdır. Öğretmen, öğrencinin öğrenmesinden sorumlu ancak bir kolaylaştırıcı, yol gösterici olmalıdır. Bu anlamda öğretmenler eylem temelli, duyuşsal öğeye sahip ve eleştirel düşünmeyi yaratan yöntemler kullanılmalıdır. Oyun, grup tartışması, görüş geliştirme, beyin fırtınası gibi etkileşimsel yöntemler kullanan öğretmenler, öğrencisini daha iyi daha yakından tanıma olanağı bulur. Burada vurgulanması gereken iki nokta vardır. Birincisi, yöntemin biçim değil, işin özüyle iç içe olduğu; amacın, öğrencinin katılarak öğrenmesi ve öğrendiklerini bir yaşam biçimine dönüştürmesidir. İkincisi ise ne kadar eğlenceli ve heyecanlı olursa olsun, etkileşimsel yöntemlerin "oyun" olmadığı ve yalnızca eğlenmek için kullanılmayacağıdır. Bu nedenle yöntemler, konuya uygunlukları gözetilerek, gerektirdikleri araç-gereçlere dikkat edilerek kullanılmalı, heyecan ve tartışmanın getirdiği gürültüden korkulmamalıdır. Öğrencilere konuları derinleştirecek, düşünme yetisini arttıracak sorular sorulmalıdır. Soruları sorarken amacın onları düşündürmek olduğunu unutmamalı, sorgulayıcı, yargılayıcı bir ses tonu kullanılmamalıdır. Bir konuda konuşurken duraklayan öğrenciyi, bir baş ya da göz hareketiyle, bir sözcükle cesaretlendirmeli, görüşlerini derleyip toplamasına zaman tanınmalı ve dile getirmesine izin vermelidir (Gürkaynak, 2002).

11. SONUÇ (CONCLUSION)

Eğitim bir kamu hizmeti olduğu kadar, bir üst yapı kurumu olarak iktidarın da bir aracıdır. Okulun varlık nedeni büyük ölçüde, devletin istediği insan tipini yetiştirmektir. Bu bakımdan okullar devletin ideolojisine karşı eğitim yapamazlar. Okullar, bir yandan eğitimin toplumsal işlevini yerine getirirken, diğer taraftan da bireyin gelişimine hizmet ederler. Ancak okullar bunu yaparken ortalama insanı temel almakta, öğrencilerin bireysel yeteneklerini, beklentilerini, ilgilerini ve gereksinimlerini yeteri kadar önemsememektedir (Henley, 1989; Şimşek, 2001a). Bu durum bireyin özgürleşmesine engeller oluşturmaktadır Oysa, demokrasinin yerleşip gelişmesi, bütün topluma yaygınlaşması ve demokrasi eğitiminin başarılı olması için, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi kadar, siyasal, toplumsal yaşamın da demokratikleşmesi gerekir. Eğitimin devletin ideolojik aygıtlarından biri olması, toplumsal kültürün ataerkil yapısı, cinsiyet ayrımcılığı, dinsel kökenli müdahaleler, sınıfsal ve bölgesel farklılıklar, eğitimde fırsat ve olanak eşitsizliği, öğretmen ve yöneticilerin

otoriter yaklaşımları ve buna benzer pek çok etken eğitimin demokratikleştirilmesinin önündeki engeller olarak görülebilir.

Demokrasi eğitimi, uluslararası ve ulusal hukuktan doğan bir zorunluluktur. Bu nedenle eğitim sisteminin tüm biçim ve düzeylerinde demokrasi ve insan haklarına yer verilmeli, öğretim programları bu amacı gerçekleştirecek biçimde düzenlenmelidir. Bunun için eğitim sistemi bir bütün olarak ele alınmalı, programlanmalı ve öğretmenler bu programın gereklerini yerine getirecek donanım ve yetkinlikte yetiştirilmelidir. Öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılması ve bu değerlerin günlük yaşamda davranışa dönüşebilmesi, öğretmenlerin "fikri hür, vicdani hür, irfanı hür" nesiller yetiştirmesine bağlıdır. Bu da ancak demokratik ortamlarda, demokrat öğretmenlerle gerçekleşir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Başaran, İ.E., (1986). Demokrat öğrenci nasıl yetiştirilir. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. Cilt 19, sayı: 1-2.
- Bilen, M., (1983). Ailede kurumlarda ve toplumlarda sağlıklı insan ilişkileri. Teknik Basım Sanayi Matbaası. Geliştirilmiş 3. basım.
- Büyükkarağöz, S., (1990). Demokrasi eğitimi. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Bursalıoğlu, Z. (1999). Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış. Ankara: Pegem.
- Doğan, İ., (2001). Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dewey, J., (1996). Demokrasi ve Eğitim. (Çev.: M. Salih Otaran). İstanbul: Başarı Yayıncılık A.Ş.
- Ertürk, S., (1997). Eğitimde program geliştirme. Ankara: Meteksan A.Ş. 9. basım.
- Fidan, N., (1986). Okulda öğrenme ve öğretme. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Henley, M., (1989). Eğitim reformu hareketinde bir şeyler eksik (Çev. A. Şimşek). Eğitim ve Bilim, 73, 55-58.
- Gözütok, F. D. (1995). Öğretmenlerin demokratik tutumları. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Gülmez, M., (1994). İnsan hakları ve demokrasi eğitimi (Uluslararası Belgeler ve Türkiye). Ankara: TODAİE Yayını. No: 256.
- Gülmez, M., (1996a). İnsan haklarının eğitimi hakkı. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, İHDE elkitapları dizisi 1.
- Gülmez, M., (1996b). İnsan haklarının uluslararası korunması. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, İHDE elkitapları dizisi 4.
- Gülmez, M., (2001). İnsan hakları ve demokrasi eğitimi, egemenlik insanındır. Ankara: TODAİE Yayını. No: 303. İkinci basım.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F., (2002). Yurttaşlık bilinci. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güneş, M., (2002). Sürdürülebilir Bir Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İçin Önkoşullar. Eğitim Araştırmaları. Ekim, Sayı: 9.
- Gürkaynak, İ., (2002). Umut Vakfı Gürkaynak Yurttaşlık Enstitüsü. Çoluk Çocuk, sayı: 20.

- Kabadayı, R., (2001). Kesintisiz İlköğretim ve Kız Öğrenciler. Öğretmen Dünyası, sayı: 259.
- Kellner, D., (2002). Yeni Teknolojiler/yeni okur-yazarlıklar: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması (çev. A. Taşkent). Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 2 (1), 107-132.
- Kepenekçi, K., Y. (2000). İnsan hakları eğitimi. Ankara: Anı yayıncılık.
- Kongar, E., (1993). Demokrasi ve kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2. basım.
- Kuçuradi, İ., (2002). İnsan Olma Bilinci. Çoluk Çocuk. Sayı: 20.
- Kuzgun, Y., (2002). Eğitimde Kendini Gerçekleştirme. Sınıfta demokrasi (Ed. A. Şimşek) Ankara: Eğitim Sen Yayınları. 3. baskı.
- Morin, E., (2006). Geleceğin eğitimi için gerekli yedi bilgi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 21, 2. baskı.
- Oğuzkan, F., (1989). Demokrasi Eğitiminde Öneriler: Demokrasi için eğitim. Ankara: TED Yayınları.
- Serter, N., (1996). Giydirilmiş insan kimliği. İstanbul: Der yayınevi.
- Singleton, L., (2000). Discovering democracy: Teaching democracy in the primary school.
http://abc.com.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf (16. 02. 09).
- Şahin, İ., (2007). Türkiye eğitim sisteminde değişim. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, (5), 20, 30-54.
- Şimşek, A., (2001a). Özgürlükçü öğrenme. Sınıfta demokrasi (Ed. A. Şimşek). Ankara: Eğitim Sen Yayınları. 3. basım. 26-52.
- Şimşek, A., (2001b). Teknoloji Çağında Demokratik Eğitim. Sınıfta demokrasi (Ed. A. Şimşek). Ankara: Eğitim Sen Yayınları. 3. basım. 211-224.
- Tanilli, S., (1997). Nasıl bir demokrasi istiyoruz. İstanbul: Amaç Yayıncılık.
- Tezcan, M., (1997). Eğitim sosyolojisi. Ankara: 11.basım.
- Uygun, O., (2000). İnsan Hakları Kuramı. İnsan hakları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yeşil, R., (2002). Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yılmaz, L., (2007). Demokrasi eğitimini liberal ve toplumcu açıdan (sesli) düşünmek. Eğitim Bilim Toplum, Cilt: 5, Sayı: 19, 92-113
- Yücel, H.A., (1995). Öğretmen-öğrenci köşesi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.